

redukcie, ale má dialektický charakter.

Úlohou brožúry A. Polikarova nie je detailný rozbor filozofickej problematiky súčasnej fyziky, ale stručný náčrt platformy, z ktorej marxisti môžu viesť v tejto oblasti poznania účinný dialóg s predstaviteľmi kresťanských filozofií. Napriek niektorým výhradám treba jednoznačne uznať, že kniha spĺňa túto úlohu veľmi

dobre. Nielen svojou vecnosťou, ale aj svojím tónom, vydarenou snahou o nepredpojatý prístup, a — nebojme sa to povedať, — aj tým, že nezakrýva isté slabiny. Veď bol by možný a mal by vôbec zmysel dialóg s vlastníkom absolútnej pravdy?

Milan Zigo

K DESANTIHO ÚVAHÁM O FENOMENOLÓGII*

Len málo kníh bolo u nás tak pohotovo preložených a vydaných ako spomenutá práca francúzskeho marxistického filozofa J. T. Desantiho. Jej aktuálnosť pritom nevyplýva iba z jej vnútornej hodnoty, i keď je ona rozhodujúca. Čo ju robí u nás osobitne významnou, je okolnosť, že mnohí naši filozofi dnes v hľadaní orientácie po „páde dialektikomaterialistických istôt“ obzreli sa aj v smere názorov, o ktorých hovorí Desantiho štúdia. Ba posledne sa zdá, akoby sa mnohí boli rozhodli definitívne a vo fenomenológii našli jedinú možnú záchranu a orientáciu. Niektorí idú dokonca tak ďaleko, že hlásajú, že aj marxizmus je možné zachrániť len tak, že ho „skrzíme“ s Husserlovou fenomenológiou. V tom je teda dôvod, prečo som úvahu o knihe Desantiho začal konštatovaním o jej aktuálnosti u nás.

Spomenutá kniha má naozaj nesmierny význam a treba ju odporúčať všetkým, ktorý sa chcú dobre zorientovať v nastolenej problematike. Desantiho kniha totiž po tejto stránke spĺňa niekoľko úloh. Je síce štúdiou, ako hovorí názov, o fenomenológii a praxi, keďže sa však venuje najmä rozboru Husserlovej práce o filozofických a gnozeologických problémoch Descartových (*Meditations Cartésiennes*), je súčasne úvahou o najpodstatnejších, kľúčových otázkach fenomenológie vôbec. Čo to potom znamená u nás, je zrejme hneď z konštatovania, že mnohí naši filozofi boli tak „dojatí“ Husserlovými analýzami a ich významnými čiastkovými kladnými

výsledkami, že pre ne zabudli na podstatu a vo fenomenologickej orientácii hľadali a hľadajú oporu či východisko z našej súčasnej filozofickej bezprincipiálnosti. Desantiho kniha je významná práve preto, že tu pomáha a môže pomôcť, ak si pre citové „potreby“ nezastrieme pohľad na objektívnu skutočnosť. Desanti v nej totiž jednoznačne a na základe hlbkej analýzy konštatuje, že ak niekto chce pochopiť Husserla a fenomenológiu vôbec, tak nesmie zabudnúť, že rozhodujúcu úlohu hrá v nej problém vedomia. Po tejto stránke Husserl, ako správne upozorňuje J. T. Desanti, je dokonca iba pokračovateľom Heglovým. Vedomie u neho — podobne ako u Hegla — má úlohu principiálneho východiska. Keď totiž experimentálne vedy koncom minulého a začiatkom nášho storočia až príliš zatomizovali a rozložili skutočnosť, Husserl podobne ako predtým Hegel pochopil, že ak sa máme zachrániť pred bezradnosťou a chaosom, musíme za všetkým objavovať a objaviť jednotiacu podstatu. Čo tu však gnozeologicky mohlo vyhovovať lepšie ako práve základ poznávacieho procesu, v ktorom človek naozaj spája a zjednocuje najrôznejšie reality?

J. T. Desanti správne upozorňuje, že kto chce porozumieť fenomenológii, nesmie v nej zanedbať a obchádzať túto skutočnosť.

Avšak toto prvé Desantiho konštatova-

* J. T. Desanti, *Fenomenologie a praxe*, Praha 1966, strán 114, Kčs 9.—.

nie má iba orientačný cieľ. Len čo ho podčiarkol a principiálne zvýraznil, hneď upozornil aj na to, že medzi Heglom a Husserlom je podstatný rozdiel. Týka sa to najmä ich osobného aspektu. Kým u Hegla bolo osobné vedomie len prípadom vedomia (absolútneho ducha) vôbec, u Husserla je to naopak. Husserl nielenže vychádza z individuálneho zážitku (skúsenosti), ale tu hľadá aj definitívne riešenie problému. Preto Husserlova filozofia (fenomenológia) je vlastne súčasne pokračovaním všetkých subjektivistických smerov i s ich dôsledkami. Hoci sa potom Husserl usiloval zbaviť solipsistického nebezpečenstva vo vlastnej filozofickej orientácii, toto jeho úsilie muselo skončiť fiaskom, lebo taký je principiálny charakter aj jeho metodologických postupov.

Čím sa tieto postupy vyznačujú?

Charakterizuje ich predovšetkým sympatická snaha zbaviť sa subjektivismu v interpretácii bezprostredného zážitkového materiálu. Druhým pozitívnym znakom Husserlových snažení je hľadanie metódy pre takýto postup. Keď epoché, ako Husserl túto svoju metódu nazval, išla iba za tým, aby z empirického, konkrétneho zážitku oddelila konkrétne (empirické) obsahy, v presvedčení, že to, čo jej zostane, bude už zbavené každej subjektívnosti, potom táto snaha musela nevyhnutne príviesť do slepej uličky. Lebo „čisté vedomie“ ako údajný kladný výsledok takéhoto fenomenologického postupu nemôže súčasne nebyť vedomím, a teda aj subjektívnym. Pochopil to napokon aj sám Husserl, keď sa neuspokojil iba s tým prvým výsledkom prvej metodologickej redukcie empirického zážitku a keď urobil redukciu druhú. Lenže čo mu vyšlo na záver tohto postupu?

Ak prvá Husserlova redukcia objavením „čistého vedomia“ si nevedela rady s otázkou subjektu (ego) vo vzťahu k tomuto vedomiu, druhá redukcia, objaviac existenciu transcendentálneho vedomia i subjektu (ego), zastala pred nemenej komplikovanou otázkou. Čím totiž môže byť toto

vedomie vo vzťahu k transcendentálnemu ego? Spomenutá nová skutočnosť v novej analýze vystupuje totiž u Husserla ako princíp, základ, opora všetkého. „Fundamentálnou doménou fenomenológie a jej pôvodnou sférou reflexie je ego“, píše doslovne a správne aj J. T. Desanti (str. 41). Čiže záver vo všetkého je, nech už Husserl akokoľvek kúskuje empirický zážitok, že jeho výsledok má a musí mať tú istú povahu, ako jeho základný materiál, z ktorého vychádza. A nie je to ani prekvapujúce. Ťažko totiž pochopiť, ako Husserl mohol vôbec čakať výsledky inej povahy. Vyplýva to aj zo samčej Desantiho analýzy.

Tento jej výsledok nie je jeho analytickému postupu nijako naočkovaný. Naopak, pretože Desanti rozoberá Husserlovú problematiku veľmi systematicky, že vychádza (v prvej kapitole) z princípu, „transcendentálneho“ hľadiska, že analýzou tohto hľadiska sa usiluje dostať k „filozofii bez predpokladov“, zamýšľajúc sa pritom nad otázkou jej začiatkov, pre to všetko uvedené Desantiho závery sa stávajú logicky nevyhnutné. A my po preštudovaní Desantiho štúdie chápeme nielen to, že fenomenológia je dnes už zlým orientačným filozofickým uvažovaním, ale aj prečo je to tak. Nič na veci nemení ani okolnosť, že Husserl v úsilí uniknúť pred subjektivismom hľadá záchranu v „novom“ chápaní evidencie. Keď sa raz evidencia týka iba „reálne existujúceho predmetu“, ktorý nám je prístupný prostredníctvom syntézy „stále nových aktov“ (str. 35), ako hovorí Desanti, potom to znamená, že predmet musí mať tiež psychický charakter. Problém praxe u Husserla nielenže neprestáva byť problémom, ale nejasná je aj skutočnosť, ktorá ho nastoľuje. Fichte totiž toto nastoľovanie problému vysvetľoval povahou samej osobnosti (*Ich*). *Ich* v jeho chápaní nemôže existovať ináč ako v rozpore samo so sebou. No keď Husserlovi *ego* má skôr charakter platnosti ako objektivity, potom takéto jeho interpretovanie je priam nemožné. Že v dôsledku toho Husserlov

idealizmus nemôže mať tiež iný ako v najlepšom prípade platonovský charakter i s jeho solipsistickými znakmi, je prirodzené. Opakujem: zásluhou štúdie J. T. Desantiho je, že postupujúcou systematickou analýzou Husserlových meditácií, robí tieto závery samozrejme, ako na to upozorňuje i J. Popelová v Závere k Desantiho štúdiu.

Avšak aj keď takto vysoko hodnotím knihu J. T. Desantiho, neznamená to, že nemám k nej kritické pripomienky. Týkajú sa viacerých jej stránok. Dotknem sa niektorých. Za hlavný nedostatok Desantiho štúdie považujem, že jej závery nie sú dostatočne úderné. Keď Desanti chce svojou analýzou vyvracať Husserlove názory iba tak, že ich rozvádza ad absurdum, potom je to síce práca tiež nie zlá, lebo ukazuje, prečo fenomenologické analýzy nevedú a nemôžu viesť cez psychické akty k objektívnej realite, avšak o čo tu ide, to je skôr povinnosť ukázať, kde je v týchto analýzach chyba a kde je správne východisko. Podľa mojej mienky nič nie je ľahšie, ako obrátiť pozornosť čitateľa práve týmto smerom. Stačí si len uvedomiť, že fenomenologické postupy nerespektujú vlastne základné logické zákony a analyzujú skutočnosť nie tak, aby prišli na jej koreň, ale práve s opačným zámerom. Neprekvapuje potom, ak vedomie, intencionálny akt, ego, gnozeologický i ontologický materiál, strácajú vlastne historický charakter a menia sa v samostatný princíp. Avšak keď v analýze postúpim opačne, potom hneď spozorujem, že pravda bude na inej strane. Rozbor každej skutočnosti nás totiž nevyhnutne privedie k novej skutočnosti. Je jasné, že na základe toho pochopíme aj korene vzniku skúmanej reality a jej súvislosť či historickú podmienenosť. Svedčia dnes o tom všetky postupy súčasných prírodných vied. Lebo ako ináč bolo možné napr. v mikrofyzike objaviť, že vlna a korpuskula sú dve rôzne podoby určitého základného hmotného princípu? Tento výsledok bol možný len tak, že najprv L.

de Broglie, ale neskôr a dnes aj iní mikrofyzici pochopili platnosť známej marxistickej poučky, že totiž každá skutočnosť sa v analýze vždy končí tým, že prechádza v inú skutočnosť, čiže nezaniká absolútne, ale len transformačne. A naopak. Heideggerov, Sartrov problém, ktorý sa týka ich známych „realít“, ako sú le Néant, das Nichts, je len preto problémom, že si spomenutú skutočnosť zastrelili týmito negatívnymi pojmami. Avšak že negácia nie je aj novým poznaním, to vedeli logici už dávno.

Táto základná nejasnosť v Desantiho rozboroch, ktorá je výsledkom toho, že rozbor Husserlových úvah nedoviedol do dôsledkov, je potom aj príčinou celkovej nedostatočnej jednoznačnosti a jasnosti jeho záverov. Hoci Desanti na jednej strane správne konštatuje, že napr. súčasný „rozmach fenomenológie je symptómom krízy špekulatívnej filozofie“ vôbec (str. 93), ktorá nijako nevie prekonať psychologickú fundáciu v hľadaní odpovede na otázku, čo je to realita a kde ju hľadať, hoci tiež ďalej konštatuje, že fenomenologické analýzy skúsenosti sú iba ich deskripciou a nie skutočnými rozborami, prenikmi na koreň veci, teda že „fenomenológia tu nerealizuje . . . program, ktorý si určila pri svojom vzniku“ (str. 94), na druhej strane neukazuje dost jasne, kde je východisko. Konštatuje len, že ho dáva dialektický materializmus. Jeho štúdia nemôže teda argumentačne úplne uspokojiť a najmä nie presvedčiť prívržencov fenomenológie. Problém iba na vysokej úrovni nastoluje, ale náležite ho nerieši.

Bolo by možné uviesť aj iné nedostatky podobného charakteru, s ktorými sa možno stretnúť v štúdiu J. T. Desantiho. Keďže však sama úvaha je problémovo nesmierne bohatá, ako je bohatá aj problematika analyzovanej Husserlovej štúdie, stačí nadhodené upozornenie a jeho načrtnutá charakteristika. Avšak to nijako neznamená, že štúdia J. T. Desantiho je u nás zbytočná, ale skôr naopak.

Michal Topoľský